

تجزیه و تحلیل و برنامه‌ریزی طرح جامع گردشگری با تاکید بر اکوتوریسم و منظر شهری با ارائه الگویی راهبردی و امنیتی در آستارا

عزت اله عزتی

دانشیار جغرافیای سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

جواد معیتی^۱

دانشجوی دکترای جغرافیای سیاسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

شیدا مرتضایی

دانشجوی دکترای جغرافیای سیاسی، واحد گرمسار، دانشگاه آزاد اسلامی، گرمسار، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۷/۱۲ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۱۰/۱۱

چکیده

برنامه‌ریزی گردشگری یکی از مهم‌ترین انواع برنامه‌ریزی به شما می‌آید. ضرورت برنامه‌ریزی گردشگری ناشی از تنوع انواع گردشگری و نیز ضرورت پیروی از راهبرد و الگو در این حوزه است. هدف این مقاله تجزیه و تحلیل و برنامه‌ریزی اکوتوریسم و منظر شهری به منظور ارائه الگویی راهبردی و امنیتی در شهر آستارا است. سؤال اصلی مقاله این است که الگوی راهبردی و امنیتی برنامه‌ریزی جامع اکوتوریسم و منظر شهری در آستارا دارای چه نقاط قوت و نیز آسیب‌ها و تهدیداتی است؟ یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد که در طراحی الگوی راهبردی برنامه‌ریزی جامع گردشگری شهر آستارا بایستی اکوتوریستی بودن منطقه و غلبه این بعد از گردشگری بر سایر ابعاد و ساماندهی جاذبه‌های اکوتوریسم و از سوی دیگر مرزی بودن این شهر و مسائل امنیتی مرتبط در طراحی‌های الگویی و راهبردی مورد توجه ویژه قرار گیرد. با توجه به این مقدمه در این مقاله تلاش خواهد شد با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و نیز مقالات علمی و پژوهشی به تحلیل و تبیین الگوی راهبردی و امنیتی برنامه‌ریزی جامع اکوتوریسم و منظر شهری در آستارا پرداخته شود.

واژگان کلیدی: برنامه‌ریزی، طرح جامع گردشگری، اکوتوریسم، منظر شهری، آستارا.

مقدمه

توسعه گردشگری و برنامه‌ریزی صحیح برای آن در گرو شناخت قطب‌های گردشگری هر ناحیه و ارائه برنامه مطلوب بر اساس پتانسیل‌ها و محدودیت‌های هر شهر یا ناحیه است. گردشگری دارای انواع متنوعی است که عمده‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از: گردشگری فرهنگی - تاریخی، گردشگری ماجراجویانه، گردشگری ورزشی، گردشگری درمانی، گردشگری انبوه یا تفریحی، گردشگری نوستالژیک، گردشگری روستایی، گردشگری قومی، گردشگری شهری، گردشگری مبتنی بر کسب‌وکار، گردشگری مذهبی، گردشگری مبتنی بر رویدادها، طبیعت‌گردی، گردشگری برای دیدار بستگان^۱. همچنین از نظر مکان و مقصد نیز انواع گردشگری را می‌توان به گردشگری شهری، گردشگری روستایی، گردشگری عشایری، قومی، قبیله‌ای، گردشگری در طبیعت، گردشگری ساحلی و دریایی، گردشگری کوهستانی، گردشگری هوا-فضا و گردشگری زیست محیطی تقسیم نمود. البته از دیدگاه بعضی محققین، گردشگری با توجه به مکان و موقعیت فضایی که گردشگر به آنجا سفر می‌کند و انتظار و انگیزه او از بازدید آن فضا، نیز قابل تفکیک و تقسیم‌بندی است. از سوی دیگر اشکال عمده گردشگر را می‌توان به گردشگر مذهبی، گردشگر اجتماعی، گردشگر اقتصادی، گردشگر ورزشی، گردشگر فرهنگی و آموزشی، گردشگر درمانی، گردشگر سیاسی، گردشگر چشم‌انداز (بازدیدکننده یک روزه) طبقه‌بندی نمود (Dehdashti Shahrokh & enchee, 2004, p. 68).

با توجه به این که در حال حاضر وظایف برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه گردشگری در کشور در سطوح گوناگون محلی ملی و فراملی بر عهده نهادهای مختلفی است که هر یک دارای ساختار بخشی‌اند و از این نظر اقدامات آن فاقد هماهنگی و همکاری لازم است. با توجه به نبود یک رویکرد جامع و مدیریت یکپارچه در سیاست‌های کلان توسعه گردشگری در کشور می‌توان گفت که هنوز جایگاه گردشگری به درستی تعریف و تبیین نشده است. به طور کلی می‌توان مشکلات بنیادی در توسعه گردشگری را فقدان رویکردی جامع و هماهنگ در توسعه گردشگری در مقیاس محلی و بین‌المللی، ناهماهنگی میان نهادهای شهری، زیست محیطی، گردشگری و میراث فرهنگی، نقش کم رنگ دولت و شهرداری‌ها در توسعه گردشگری شهری، نقش ضعیف برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در تأمین زیرساخت‌ها و تسهیلات گردشگری، نارسایی و ناهماهنگی در قانون‌ها و تشکیلات اجرایی توسعه گردشگری، حضور کم رنگ بخش خصوصی و ضعف مشارکت در زمینه گردشگری و نیز کافی نبودن آموزش تبلیغ و اطلاع‌رسانی برشمرد (Sidayi & Rostami, 2012: 95).

گردشگری فقط یک محصول خاص (مثل اتومبیل) تولید نمی‌کند. گردشگری شامل انبوهی از محصولات می‌شود. محصولات گردشگری - تجارب دیدارکنندگان، رضایت‌مندی آن‌ها کاملاً با محصولاتی که در صنعت تولید می‌کند در تضاد است. خدمات حمل و نقل، سیستم توزیع گردشگری، بازارها را به سوی محصولات در مقصد حرکت می‌دهد. این امر کاملاً عکس محصولات تولید شده‌ای که در بازارها توزیع می‌شوند است. این واقعیت، یعنی اهمیت

¹. Cultural-historical tourism, adventure tourism, sports tourism, health tourism, mass tourism or recreation, tourism nostalgic, rural tourism, ethnic tourism, urban tourism, tourism-based business, tourism, event-based tourism, ecotourism, tourists to visit relatives

مقصد، استراتژی‌های برنامه‌ریزی کاملاً متفاوتی را در مقایسه با صنایع تولیدکننده می‌طلبد. موقعیت کارخانه‌ها در برابر بازارهای محصولات اهمیت چندانی ندارند، اما موقعیت‌های مقصد در جهت برآوردن نیازهای بازار گردشگری از اهمیت بسزایی برخوردارند (Sharbati & Amozad Mahdirji, 2016: 23).

همه مکان‌های تفریحی و گردشگری ممکن است دارای خصوصیات مشابهی باشند اما به خاطر منحصر به فرد بودن هر کدام از آن‌ها، مردم به آنجا مسافرت می‌کنند. تمایزات مکان‌ها، موقعیت‌های مختلف، الگوهای توسعه‌ای، تاریخ، تنوع قومی، سنت‌ها و ... وجود دارد که برنامه ریزان موظفاند هر کدام از این کیفیت‌ها ویژگی‌های بخصوص را کشف و آن‌ها را متمایز نمایند و برای توسعه این ویژگی‌های خاص که مطلوب بازارهای گردشگری می‌باشند، برنامه‌ریزی کنند (Nekoi et al., 2010: 109).

در حالی که توریسم برای بسیاری از کشورهای در حال توسعه مهم‌ترین منبع درآمد محسوب می‌شود ولی در ایران کمتر از نیم درصد را شامل می‌شود. از طرف دیگر با اینکه در دهه اخیر نرخ رشد ورود توریست‌های بین‌المللی به ایران (بیش از ۲۰ درصد) نسبت به نرخ جهانی آن (۵ درصد) بیانگر افزایش فوق‌العاده ورود توریست‌های خارجی بوده است، ولی فروپاشی نظام شوروی سابق^۱ و به تبع آن تغییر ترکیب بازارهای ایران و تحولات داخلی در رتبه بعدی، مهم‌ترین دلایل رشد مذکور می‌باشد. تا جائیکه بیش از ۸۰ درصد بازارهای ایران مربوط به کشورهای هم‌جوار جمهوری آذربایجان، ترکیه، پاکستان و افغانستان بوده است که از ایران عمدتاً به عنوان مقاصد عبوری و ترانزیتی استفاده می‌کنند. از سوی دیگر بررسی روند جریان‌های توریستی عمده در ایران مبین این نکته است که در حال حاضر صنعت توریسم ایران در راستای سیاست‌های تمرکزگرائی و بر خلاف استراتژی‌های آمایش سرزمین برای کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای و بهبود کیفیت زندگی ساکنان نواحی پیرامونی و کمتر توسعه یافته، عمل می‌کند (Minaei & Sadeghi, 2014: 36).

به طوری که بیش از ۸۰ درصد منافع توریسم ایران متعلق به استان‌های توسعه یافته تر تهران، مازندران، خراسان، اصفهان و فارس می‌باشد که تمرکز تسهیلات، امکانات و جاذبه‌های توریستی مهم‌ترین دلایل این روند محسوب می‌شوند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که تصویر ذهنی نامطلوب از ایران به‌عنوان یک مقصد توریستی ناامن و تحولات اقتصادی عمده‌ترین عواملی هستند که توریسم بین‌المللی و داخلی ایران را تحت تأثیر قرار می‌دهند. بررسی، مطالعه و ارزیابی روند کنونی صنعت توریسم ایران بیانگر این امر است که فقدان چهارچوب مفهومی عقلانی از توریسم به عنوان یک صنعت مهم فرسودگی و ناکارآمدی امکانات و تسهیلات توریستی و شبکه ارتباطی ایران برای توسعه توریسم در سطح بین‌المللی، ساختار سازمانی نامناسب و تعدد مراکز سیاست‌گذاری در حوزه توریسم، ناکارآمدی سازمان متولی کنونی توریسم ایران به عنوان وزنه‌ای سنگین در کابینه دولت، فقدان ضمانت اجرایی قوانین و مقررات توسعه توریسم ایران، عدم تمایل بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در این بخش، مدیریت دولتی و نیمه‌دولتی تسهیلات و امکانات عمده توریستی، عدم به‌کارگیری سیستم حساب اقماری توریسم^۲

^۱ سال ۱۹۹۱ میلادی

^۲ TSA

در حساب‌های ملی ف بی‌توجهی به آمار و داده‌های ضروری برای برنامه‌ریزی و فناوری اطلاعات^۱ در حوزه توریسم، فقدان رویکرد برنامه‌ریزی ناحیه‌ای و محلی برای توریسم ایران، تحولات اجتماعی، اقتصادی و سیاسی داخلی و ارائه تصویری نامطلوب از ایران برای توریست‌های بین‌المللی از سوی وسایل ارتباط جمعی غرب مهم‌ترین دلایل ناکامی برنامه‌های توسعه توریسم ایران محسوب می‌شوند (Ghazi, 2000: 41).

هدف این مقاله تجزیه و تحلیل و برنامه‌ریزی اکوتوریسم و منظر شهری به منظور ارائه الگویی راهبردی و امنیتی در شهر آستارا است. سؤال اصلی مقاله این است که الگوی راهبردی و امنیتی برنامه‌ریزی جامع اکوتوریسم و منظر شهری در آستارا دارای چه نقاط قوت و نیز آسیب‌ها و تهدیداتی است؟ یافته‌های این مقاله نشان می‌دهد که در طراحی الگوی راهبردی برنامه‌ریزی جامع گردشگری شهر آستارا بایستی اکوتوریستی بودن منطقه و غلبه این بعد از گردشگری بر سایر ابعاد و ساماندهی جاذبه‌های اکوتوریسم و از سوی دیگر مرزی بودن این شهر و مسائل امنیتی مرتبط در طراحی‌های الگویی و راهبردی مورد توجه ویژه قرار گیرد. با توجه به این مقدمه در این مقاله تلاش خواهد شد با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و نیز مقالات علمی و پژوهشی به تحلیل و تبیین الگوی راهبردی و امنیتی برنامه‌ریزی جامع اکوتوریسم و منظر شهری در آستارا پرداخته شود.

رویکرد نظری

در زمینه مطالعات گردشگری رویکردهای مختلفی در پیش گرفته می‌شود و توافق چندانی درباره‌ی این روش‌ها صورت نگرفته است؛ اما استفاده از برخی روش‌ها بسیار متداول تر می‌باشند:

رویکرد سازمانی در مطالعات گردشگری^۲ واسطه‌ها و مؤسساتی را بررسی می‌کند که فعالیت‌های گردشگری را انجام می‌دهند. این رویکرد نیازمند بررسی سازمانی، روش‌های عملیاتی و اجرایی، تحلیل مسائل و هزینه‌ها وضعیت اقتصادی آژانس‌های مسافرتی که از طرف مشتریان به فعالیت می‌پردازند و خدمات خرید از خطوط هوایی و شرکت‌های اجاره خودرو هتل‌ها و ... است (Nahavandi, 2010: 48).

رویکرد محصول محور^۳ به تحقیق درباره‌ی مسائل گوناگون گردشگری و نحوه تولید، بازاریابی و فروش آن‌ها می‌پردازد. به عنوان مثال بررسی وضعیت صندلی خطوط هوایی، نحوه تولید، خریداران و فروشندگان آن، تأمین هزینه مالی و تبلیغات و ... در این روش انجام می‌شود. چنین روندی برای شرکت‌های اجاره خودرو، هتل‌ها، رستوران‌ها و دیگر مراکز خدماتی سبب ارائه‌ی تصویری جامع از وضعیت این صنعت خواهد شد. این روش علاوه بر اطلاعات دقیقی که می‌دهد مستلزم صرف زمان بسیار نیز هست (Firoozgaiyan et al., 2013: 129).

رویکرد تاریخی^۴ چندان مورداستفاده قرار نمی‌گیرد. رویکرد تاریخی به تحلیل و بررسی فعالیت‌ها و مؤسسات گردشگری از دیدگاه سیر تکاملی می‌پردازد. این رویکرد به دنبال دلایل نوآوری و رشد یا افول گردشگری و تغییر در علاقه‌مندی گردشگران است. با ظهور گردشگری انبوه در سال‌های اخیر تأثیر این رویکرد بسیار کم شده است (Jacobian, 2016: 135).

^۱. IT

^۲. Organizational Approach to Tourism Studies

^۳. Product-centric approach

^۴. Historical approach

در رویکرد مدیریتی^۱، رویکردی سازمان محور است که تمرکز آن بر فعالیت‌های مدیریتی لازم برای اداره کسب‌وکارهای گردشگری، از قبیل برنامه‌ریزی، تحقیق، توسعه، قیمت‌گذاری، تبلیغات و نظارت است. این روش بسیار محبوب است چرا که از بینش‌ها و نظم و ترتیب موجود در سایر رویکردها بهره می‌جوید (Bayat et al., 2014: 2014).

در رویکرد اقتصادی^۲ به دلیل اهمیت گردشگری در اقتصاد ملی و بین‌المللی، اقتصاددانان از منظر مباحثی همچون عرضه و تقاضا، توازن پرداخت‌ها، تبادل ارز، اشتغال‌زایی، مخارج گردشگران، توسعه، اثر ضریب تکاثری و دیگر عوامل اقتصادی به بررسی دقیق این صنعت می‌پردازند. رویکرد اقتصادی معمولاً توجهی به محیط‌زیست، فرهنگ، مسائل روان‌شناختی، جامعه‌شناختی و انسان‌شناختی ندارد (Ziaie & Abbaspur, 2015: 8).

در رویکرد جامعه‌شناختی^۳ از آنجا که گردشگری فعالیتی اجتماعی محسوب می‌شود، توجه جامعه‌شناسان را نیز به خود جلب کرده است. آن‌ها به بررسی رفتار سفر گردشگران و تأثیرات آن در جامعه می‌پردازند. بررسی طبقات اجتماعی و آداب و رسوم جامعه‌ی میزبان و مهمان در این روش صورت می‌گیرد (Razavi Zadeh & Sa'idi, 2014: 100).

در رویکرد جغرافیایی^۴ از آن جا که جغرافیا علمی بسیار گسترده است بنابراین بدیهی است که جغرافی‌دانان به گردشگر و جنبه‌های طبیعی آن علاقه‌مند شوند. جغرافی‌دانان در مطالعات خود بر موقعیت و محیط، آب‌وهوا، مناظر طبیعی و جنبه‌های اقتصادی تأکید می‌کنند. رویکرد یک جغرافی‌دان به گردشگری، دانش ما را در زمینه‌ی موقعیت منطقه‌ای گردشگران و جابه‌جایی‌های صورت گرفته و تأثیرات گردشگری بر مناظر طبیعی به منظور فراهم آوردن تسهیلات گردشگری و پراکندگی توسعه گردشگری و برنامه‌ریزی فیزیکی و مشکلات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ارتقا می‌بخشد (Ziaie & Abbaspur, 2015: 8).

در رویکردهای بین‌رشته‌ای^۵ گردشگری دربرگیرنده‌ی تمام جنبه‌های جامعه‌ی ماست. گردشگری و میراث فرهنگی رویکرد انسان‌شناختی را دربر می‌گیرند. از آنجایی که افراد رفتارهای متفاوتی از خود نشان می‌دهند و به دلایل مختلف سفر می‌کنند، رویکرد روان‌شناختی برای تعیین بهترین روش توسعه و بازاریابی محصولات گردشگری ضروری است. با توجه به عبور گردشگران از مرزها و لزوم تهیه گذرنامه ویزا از مراکز حکومتی می‌توان رویکردی سیاسی نیز برای آن در نظر گرفت. همین مسئله برای سایر رویکردها نیز صادق است و مطالعه‌ی گردشگری را با استفاده از یک روش بین‌رشته‌ای ممکن می‌کند (Ibid, 2015: 8).

در رویکرد سیستمی^۶ سیستم مجموعه‌ای از عناصر به هم پیوسته است که برای شکل‌دهی یک کل سازمان دهی شده و در راستای نیل به اهدافی خاص گرد هم آمده‌اند. این رویکرد، دیگر رویکردها را نیز برای مقابله با مباحث خرد و کلان سازمان‌دهی می‌کند. با استفاده از این رویکرد می‌توان به بررسی محیط رقابتی سازمان، بازار سازمان و

¹. Management Approach

². Economic approach

³. Sociological

⁴. Geographic approach

⁵. Interdisciplinary approaches

⁶. systematic approach

نتایج و روابط آن با دیگر مؤسسات و مشتریان پرداخت. این روش سیستم گردشگری را با دیگر سیستم‌های قانونی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی مرتبط می‌سازد (Saifuddini et al., 2014: 1393).

اقتصاد گردشگری^۱ جزء یکی از کسب و کارهای پردرآمد و تولید درآمد برای کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه است؛ به خصوص برای کشورهایی که به دلیل تک محصولی بودن یا محدود بودن منابع مالی، اقتصادی ناکارآمد دارند. از دید اقتصاددانان، گردشگری یکی از راه‌های سریع بازگشت سرمایه است و بالاترین ضریب انباشت سرمایه را دارد که با مکانیسم پیچیده خود می‌تواند اقتصاد را در سطوح بین‌المللی، ناحیه‌ای و ملی تحت تأثیر قرار دهد و آن را متحول کند. دستیابی به این مهم و سایر مزایای ناشی از گردشگری، نیازمند برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری و از آن مهم‌تر برنامه‌ریزی بر پایه دیدگاهی واقع‌بینانه جهت مدیریت و تعامل بین عوامل اصلی توسعه صنعت گردشگری (گردشگران، منطقه ویژگی‌های مقصد) است (Mafi & Saghayi, 2010: 292).

همچنین، گردشگری دربرگیرنده بخش‌های متفاوتی است که در چارچوب کلیت و سیستمی از اجزای مختلف عمل می‌کند. بنابراین، سیستمی بودن و ارتباط اجزای مختلف صنعت گردشگری با همدیگر، برنامه‌ریزی برای این صنعت را در سطوح گوناگون ضروری می‌کند.

صرف نظر از اینکه چه رویکردی برای اطلاعات گردشگری به کار گرفته می‌شود، شناخت و آشنایی با رویکرد مدیریتی بسیار اهمیت دارد. تغییر محصولات و مؤسسات و جامعه همگی بدین معناست که اهداف و رویه‌های مدیریتی باید در راستای برطرف کردن نیازهای تغییر یافته‌ی محیط گردشگری به کار گرفته شوند.

برنامه‌ریزی^۲ فرایندی خردمندانه است یعنی قبل از اینکه فعالیتی انجام شود، تصمیم گرفته می‌شود که چگونه و چه زمانی و با چه منابعی (ابزارهایی) انجام شود. بنابراین، برنامه‌ریزی تصویر روشنی از هدف، ابزار و روش‌های مناسب برای رسیدن به هدف است. برای دستیابی به موفقیت در مدیریت و توسعه گردشگری، برنامه‌ریزی گردشگری در همه سطوح ضروری است. تجربه بسیاری از مناطق گردشگری در دنیا در بلندمدت نشان داده است که روش برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری می‌تواند بدون ایجاد مشکلات مهم، فوایدی به همراه بیاورد و بازارهای جهانگردی رضایت بخشی را ایجاد کند. اصولاً، امروزه، به دلیل پیچیده شدن روابط و تعاملات جهانی و اثرگذاری آن‌ها بر کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه، به صورت ناخودآگاه، ضرورت تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های مناسب جهت توسعه همه امور احساس می‌شود. یکی از این موارد گردشگری است که در سطح داخلی و بین‌المللی به ترتیب تحت عنوان گردشگری داخلی و خارجی نامیده می‌شود و نیازمند برنامه‌ریزی است. در این میان، ضرورت برنامه‌ریزی راهبردی برای دستیابی به توسعه احساس می‌شود (Mousavi et al., 2016: 18).

برنامه‌ریزی راهبردی^۳، که نشان دهنده یک فرایند تصمیم‌گیری منطقی است شامل مجموعه‌ای از برنامه‌ریزی‌ها برای فعالیت‌هایی مانند تعیین اهداف، اهداف در حال توسعه، شاخص‌های عملکرد و تخصیص منابع است و برنامه‌های کوتاه‌مدت و سیستم‌ها باید با توجه به آن هدایت شود (Motee Langroudi et al., 2014: 223).

¹. Tourism Economics

². planning

³. Strategic planning

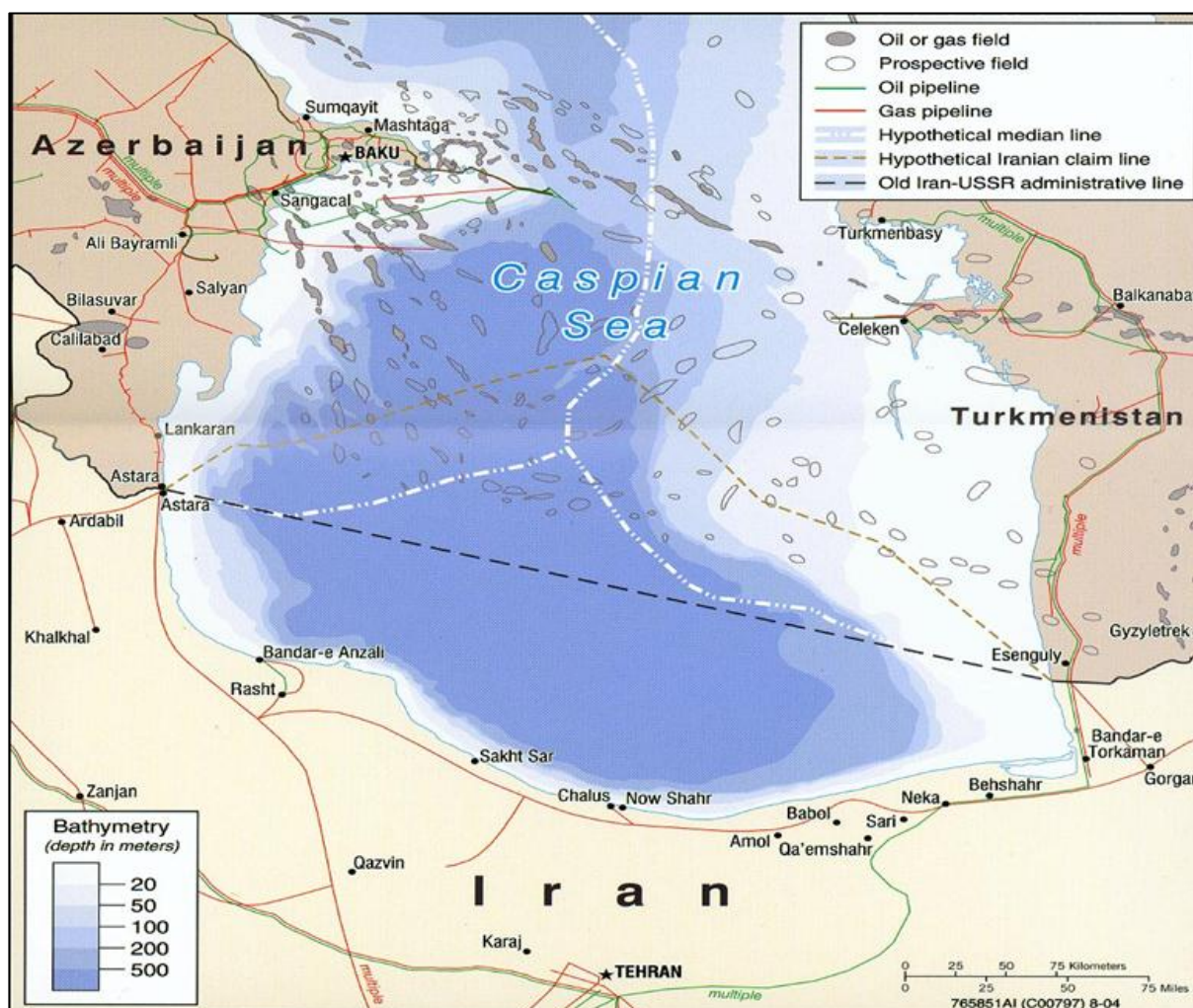
اهمیت برنامه‌ریزی راهبردی در این است که فرایندهایی را که یک سازمان باید طی کند بررسی می‌کند. در گام نخست، وضع موجود را بررسی می‌کند. سپس، ملاحظاتی را که باید برای رسیدن به آینده‌ای مطلوب لحاظ شود تدوین می‌کند. در گام سوم، برنامه‌هایی را که باید انجام پذیرد، تعیین می‌کند و در نهایت چگونگی حرکت به سمت آینده مطلوب را مشخص می‌کند. برنامه‌ریزی راهبردی قبل از آنکه یک تکنیک و فن باشد، یک نحوه تلقی و باور است که مدیران را به تفکر درازمدت و آینده‌نگری و پیش‌بینی افق‌های دوردست ترغیب و آن‌ها را در انجام دادن فعالیت‌هایشان هدایت می‌کند. در کل، این نوع برنامه‌ریزی اگر به درستی تدوین شود، به انتخاب راهبردهایی منجر می‌شود که در صورت اجرای صحیح و به موقع، می‌تواند موفقیت را به ارمغان آورد. با توجه به آنچه بیان شد، ضرورت اتخاذ برنامه‌ریزی راهبردی برای توسعه گردشگری بیش از پیش احساس می‌شود (Moteelangroudi et al., 2014: 223).

معرفی محیط پژوهش

شهرستان آستارا یکی از شهرهای مرزی ایران بوده که در شمالی‌ترین نقطه استان گیلان واقع شده است. این شهرستان از شمال به جمهوری آذربایجان، از جنوب به شهرستان تالش، از غرب به استان اردبیل و از شرق به دریای خزر محدود شده است و آخرین نقطه مرزی ایران و جمهوری آذربایجان محسوب می‌گردد. رود آستارا چای که از کنار راه شوسه آستارا - اردبیل می‌گذرد، آستارای ایران را از آستارای جمهوری آذربایجان جدا می‌سازد. شیب کلی این شهرستان از جهت غرب به شرق می‌باشد. مرز ایران و آذربایجان در طول رودخانه آستاراچای ۳۵ کیلومتر است و جهت حرکت آب رودخانه از غرب به شرق می‌باشد که از کوه‌های مرز استان‌های گیلان و آذربایجان شرقی بنام گدوگ سرچشمه گرفته و به دریای خزر می‌ریزد. کمترین فاصله کوه از دریا در منطقه حویق و نزدیک به ۳ کیلومتر فاصله تا دریاست. مساحت این شهرستان بالغ بر ۳۳۰ کیلومترمربع است و با توجه به نقشه جغرافیایی، این شهرستان در ۴۸ درجه و ۵۲ دقیقه و ۳۰ ثانیه طول شرقی جغرافیایی و در ۳۸ درجه و ۲۶ دقیقه عرض شمالی جغرافیایی از خط استوا واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا‌های آزاد ۲۲ متر می‌باشد و از سطح دریای خزر ارتفاع آن ۴ متر می‌باشد (Hosni Mehr, 2010: 51).

این شهرستان از نظر جغرافیایی بر سر سه راه قرار گرفته است: راه جنوبی آن که از کنار دریای خزر به بندر انزلی و راه شمالی آن از کناره همین دریا به آران که روس‌ها آن را آذربایجان خوانده‌اند، کشیده شده است. راه غربی که از گردنه حیران می‌گذرد و به اردبیل می‌رسند. این شهرستان دارای آب و هوای گرم و مرطوب است و متوسط دمای آن به ۲۰/۱ درجه سانتی‌گراد و حداقل و حداکثر مطلق آن نیز به ترتیب ۳- و ۳۵/۶ درجه سانتی‌گراد ثبت شده است و از نظر رطوبت نیز با توجه به قرار گرفتن در کناره دریای خزر از رتبه بالایی برخوردار است و متوسط این نرخ به ۷۴ درصد و حداقل مطلق و حداکثر مطلق این شاخص در همین دوره ۵۴ و ۹۴ درصد بوده است. در این شهرستان رودخانه‌های آستاراچای، ملاهادی، کانرود، لوندویل و چلونند وجود دارند که طول بزرگ‌ترین آن‌ها رودخانه آستاراچای که ۳۶ کیلومتر طول دارد و دارای ارتفاعات شمال غربی

و نه بین^۱ و پایین قلعه تاریخی شیندان قرار دارد و چند نهر و شعبه دیگر مانند ویرید^۲ به آن ملحق می‌شود.
(Salahakar & Zayndandakpete, 2015: 39).

نقشه شماره ۱- موقعیت ملی و منطقه‌ای آستارا

Source: (Wikimedia Commons)

مرز ایران و آذربایجان در طول رودخانه آستاراچای ۳۵ کیلومتر است و جهت حرکت آب رودخانه از غرب به شرق می‌باشد که از کوه‌های مرز استان‌های گیلان و آذربایجان شرقی به نام گدوگ سرچشمه گرفته و به دریای خزر می‌ریزد (Baranipassian et al., 2016: 91).

عوامل داخلی مؤثر بر توسعه شهرستان آستارا عبارت‌اند از: ۱- برخورداری از طبیعت ملایم و مساعد ۲- برخورداری از پتانسیل بالا در زمینه گردشگری ۳- مراکز اقتصادی همچون بازارچه ساحلی ۴- ظرفیت بالا در زمینه کشاورزی ۵- فعالیت شعبه بانک توسعه صادرات در آستارا ۶- رتبه اول تجارت چمدانی کشور ۷- رتبه اول صادرات در میان گمرکات شمال به کشور روسیه و جمهوری آذربایجان و گرجستان و ترکیه ... ۸- شیب مطلوب زمین برای ساخت و ساز ۹- وجود مراکز جاذب سفر همچون دریا، جنگل، بازارچه ساحلی و... به عنوان

^۱. Vanabin

^۲. Virid

عامل همگرایی دو کشور آذربایجان و ایران با داشتن زبان مشترک ۱- ورود خرده فرهنگ‌های ناشی از ورود مسافران به این منطقه ۲- تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی به ویلایی و تفریحی ۳- شیب کم زمین ۴- کاهش شاغلان بخش کشاورزی به دلیل احداث بازارچه مرزی ۵- نبود تسهیلات لازم برای جذب نیروهای متخصص داخلی برای کارآفرینی، ایجاد اشتغال و توسعه اقتصادی برای منطقه ۶- وجود پدیده قاچاق و مبادلات غیرقانونی مرزی به دلیل نبود ضوابط و قوانین مناسب و بازدارنده (Zebaneh Et al., 2013: 43).

نقشه شماره ۲- نقشه جغرافیایی آستارا

Source: (maraltours.com)

عوامل خارجی مؤثر بر توسعه شهرستان آستارا عبارت‌اند از: ۱- همسایگی با چهار کشور تازه استقلال‌یافته شوروی ۲- دریایی ملایم با ۱۲۰ روز آفتابی و شیب کم ۳- برخورداری از بزرگراه ۱۶ (اتصال دهنده استان گیلان به شهرهای تبریز، اردبیل و سراب) و ۴۹ (اتصال دهنده استان گیلان به شهرهای قزوین و تهران) ۴- اتصال آستارای ایران به آستارای آذربایجان از طریق راه آهن در آینده نزدیک ۵- ناهمگون بودن اقتصاد منطقه به دلیل دارا بودن مرز آبی و خاکی با کشور آذربایجان ۶- امن‌ترین مرز ایران بنا به گفته‌ی منابع رسمی در چند سال اخیر ۷- متوسط و بالا بودن سطح درآمد عمومی اکثر مردم ۱- فرار داشتن در نقطه‌ی مرزی ایران با جمهوری آذربایجان ۲- آسیب رساندن به چشم‌اندازها و منابع طبیعی منطقه ۳- تأثیرپذیری فرهنگی (سبک زندگی، نحوه پوشش زنان و...) مردم

بومی منطقه از فرهنگ اجتماعی و سبک زندگی مردم کشور آذربایجان ۴- تسهیل واردات به دلیل برقراری ارتباط آسان با کشور آذربایجان (Arshadi Et al., 2016: 27).

شهر آستارا با برخورداری از پتانسیل‌های بالا نه تنها در زمینه اکوتوریسم و توسعه طبیعت‌گردی بلکه در تمامی بخش‌های اجتماعی - اقتصادی حرف برای گفتن دارد و با توجه به داشتن قابلیت‌های فراوان و مواهب طبیعی بسیار در صورت برنامه‌ریزی منسجم و منطبق با پتانسیل‌های آن، توانایی توسعه قابلیت‌ها و رفع ضعف‌ها و تهدیدهای پیش روی خود را داراست. بنابراین باید با انجام بررسی‌ها و تحقیقات مناسب در زمینه امکان‌سنجی فرصت‌های بالقوه در این منطقه و شناسایی آن‌ها به دنبال کسب توسعه و درآمد پایدار برای منطقه دست زد. برای دستیابی به آن هدف باید از تهیه طرح‌های جزئی‌نگر پرهیز کرد و به جای آن برنامه‌های کلان و منسجم برای منطقه تهیه و بر اساس آن طرح‌های مختلفی تعریف و به اجرا درآید. لازمه این امر شناسایی و بررسی نقاط قوت، ضعف‌ها، تهدیدها و فرصت‌های موجود در منطقه آستارا و کاستن از اختلافات مدیریتی میان بخش‌های مجری طرح‌ها است (Basry, 2012: 94).

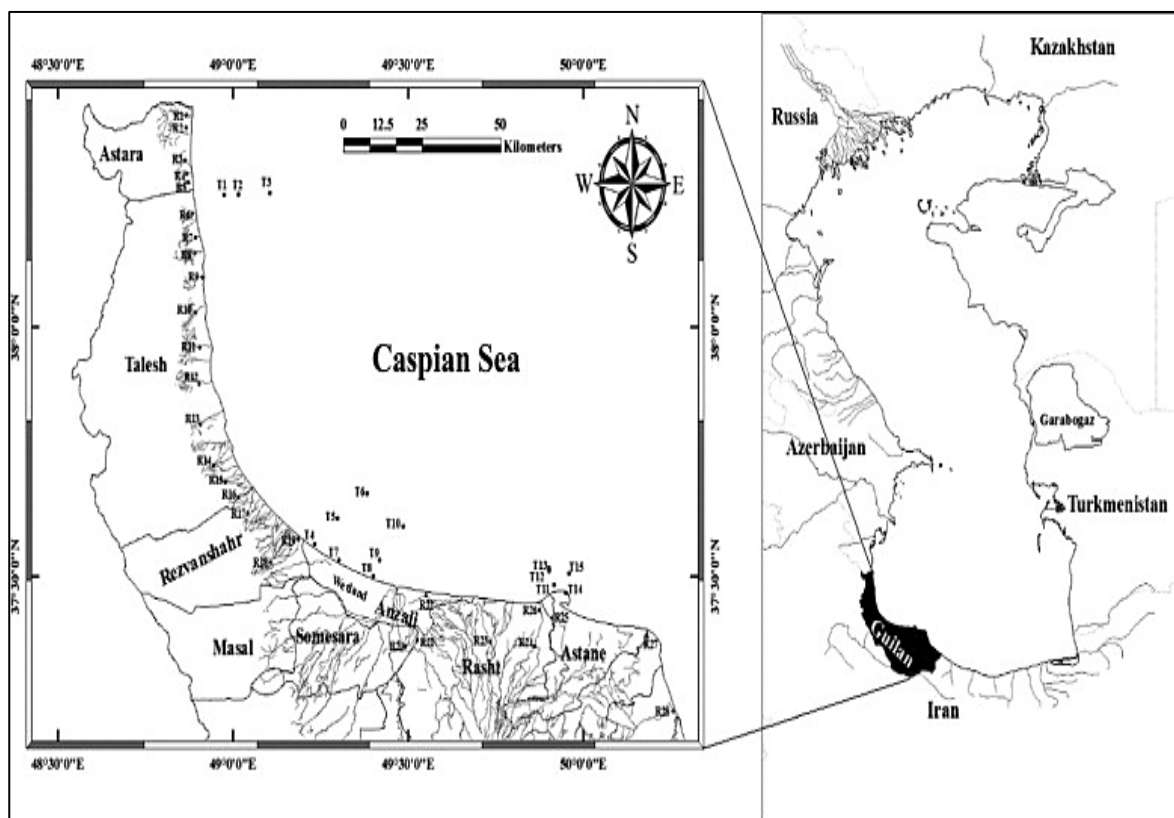
پتانسیل‌های گردشگری آستارا

شهرستان آستارا به سبب واقع شدن در گلوگاه حیاتی دریای خزر و همچنین نزدیکی به مرکز کشور (نسبت به دیگر نقاط مرزی کشور) با فاصله ۵۳۰ کیلومتر از تهران و ۱۹۰ کیلومتر از مرکز گیلان و همچنین به عنوان تنها مرز امن و دست نخورده و بدون تنش ایران در حداقل ۸۰ سال گذشته و قرار داشتن در نقطه مرزی ایران با جمهوری آذربایجان، قدمت تاریخی، داشتن موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد منجمله دارا بودن دو مرز آبی و خاکی به صورت توأمان با کشورهای حوزه دریای خزر^۱، طبیعت ملایم و مساعد و دارا بودن پتانسیل بالای گردشگری، دارا بودن یکی از فعال‌ترین و پررونق‌ترین بازارهای مرزی، دسترسی آسان به امکانات خطوط انتقال گاز و برق، تنها راه ترانزیتی زمینی خلیج فارس با کشورهای آسیای میانه و... از ویژگی‌های طبیعی و منحصر به فردی سود می‌برد و دارای اهمیت اقتصادی و استراتژیک زیادی می‌باشد (Malekzadeh & Pourroostam, 2006: 124).

به طور کلی از جمله مزایای بندر آستارا می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱. نزدیک‌ترین بندر تجاری ایران به بنادر حاشیه دریای خزر
۲. قرار گرفتن در تقاطع مسیر کریدور شمال- جنوب
۳. کاهش مسافت زمینی و مایل دریایی و به تناسب آن کاهش بهای تمام شده حمل کالا برای صنایع غرب کشور
۴. کاهش میانگین ۲۰۰ کیلومتری مسافت زمینی بین مراکز صنعتی غرب کشور و بندر آستارا
۵. کاهش میانگین ۱۵۰ مایل دریایی مسافت بین بنادر (Anonymous, 1337: 51).

^۱. CIS

نقشه شماره ۳- موقعیت ملی و استانی آستارا

Source: (www.sciencedirect.com)

شهر آستارا و نیز شهرستان آستارا در استان گیلان به دلیل موقعیت جغرافیایی خود، دارای جاذبه‌های گردشگری مختلفی است. در طول سال ۱۳۹۳ بیش از یک میلیون گردشگر ایرانی و هفتصد هزار تبعه خارجی وارد این شهر شده‌اند. ن شهر از لحاظ اقامت مسافر در سطح استان گیلان دارای رتبه نخست بوده و بین ۲۰ تا ۳۰ شهر گردشگر پذیر ایران با جذب سالانه شش میلیون مسافر داخلی و ۸۰۰۰ هزار مسافر خارجی به شمار می‌رود. علاوه بر این، بندر آستارا نخستین بندر خصوصی کشور و پنجمین بندر فعال ترانزیتی شمال کشور است. بزرگ‌ترین پرچم کشور در استان گیلان در پایانه مرزی این شهر و بزرگ‌ترین پرچم کشور در فلکه لا برافراشته شده است (Mir (Mohammad Sadeghi, 1995: 157).

آستارا مهم‌ترین پل ارتباطی راهبردی میان ایران و جمهوری آذربایجان، دروازه ورود به منطقه قفقاز، دروازه طلایی ورود به اروپا، دارای بزرگ‌ترین صادرات کشور در زمینه تجارت چمدانی، سومین مرز فعال کشور در زمینه صادرات واردات، یکی از قدیمی‌ترین گمرکات کشور با بیش از ۲۰۰ سال سابقه، رتبه نخست صادرات و بزرگ‌ترین گمرک زمینی شمال کشور، از امن‌ترین و پرترددترین مرزهای زمینی کشور، دومین منبع درآمد گمرکی استان گیلان و دارای بیشترین سهم ارزشی صادرات چمدانی در کشور است (Amir Ahmadian, 1996: 17).

با توجه به موقعیت جغرافیایی آستارا و ارتفاع آن از سطح دریا، نزدیکی این شهر به دره حیران و دارا بودن اقلیم کوهستانی و آب‌وهوای مرطوب و معتدل، این شهر اندکی خنک‌تر از دیگر مناطق پست جلگه‌ای استان است. آب و هوا و طبیعت بکر سبب شده است تا آستارا همه‌ساله به ویژه در فصل‌های بهار و تابستان میزبان گردشگران بسیاری

از شهرهای مختلف ایران و کشورهای قفقاز است. از جاذبه‌های طبیعی گردشگری آن می‌توان به تالاب استیل، تله کابین حیران، آبشار لاتون، گردنه حیران ساحل صدف و ارتفاعات سرسبز و جنگلی آن که همه ساله مسافران و گردشگران زیادی را به خود جذب می‌کند اشاره کرد (Maleki, 2010: 117).

یکی از مدل‌های اصلی و پذیرفته شده توسط اکثر صاحب‌نظران، مبتنی بر توسعه مدلی از گردشگری است که دو ویژگی عمده آن کمک به حراست از محیط زیست و رساندن منافع اقتصادی ذی‌قیمت به جوامع محلی می‌باشد. اکوتوریسم از چهار عنصر اساسی تشکیل شده است: عرضه‌کننده، ترکیبات و امکانات محیطی، تجربه و اکوتوریست. ترکیب این چهار عنصر سازنده اکوتوریسم خواهد بود. ساختار و سازمان اکوتوریسم در برگیرنده محیط زیست طبیعی، جوامع میزبان و تجهیزات و امکاناتی که در این فعالیت‌های توریستی به کار برده می‌شوند، می‌باشد. ساختارهایی که در این نوع گردشگری به کار برده می‌شوند اغلب تسهیلات اقامتی روستایی، کوره راه‌ها و جاذبه‌های طبیعی که باعث جلب توجه و درک بالاتر بازدیدکنندگان از منابع با ارزش طبیعی و تاریخی می‌گردند را شامل می‌شوند. آستارا با داشتن آمیزه‌ای از جاذبه‌های گردشگری کوهستان، تجارت، زیست محیطی و مرزی طی دو دهه گذشته گام‌های بزرگی برای تبدیل شدن به قطب مهم گردشگری کشور برداشته است و با وجود بازارچه مرزی و ساحلی بزرگ شامل یک هزار و ۲۰۰ واحد تجاری، یکی از ۲۰ شهر گردشگرپذیر ایران محسوب می‌شود. طبیعت زیبای اطراف دریاچه استیل، باغ پرندگان در ورودی شهر، پارک حیات وحش، نوار ساحلی آستارا، بازارچه مرزی و ساحلی، منطقه زیبای دربند، گردنه حیران، باغ چای عباس آباد، بهشت کاکتوس‌ها، آبشار لاتون، حوضچه‌های طبیعی لاتون، منطقه بهارستان و آبگرم کوتاه کومه در کنار بقعه پیر قطب الدین صفوی، قلعه شیندان یا سندان، بقعه امام زاده سید ابراهیم و سید قاسم در هفت کیلومتری جنوب آستارا از جمله جاذبه‌های شهرستان آستارا محسوب می‌شود که همه ساله مسافران زیادی را راهی این گوشه از کشورمان می‌کند. شهرستان مرزی بندر آستارا یکی از سرسبزترین و زیباترین نقاط شمالی کشور محسوب می‌شود و پوشش جنگل‌های پهن برگ آن تا ارتفاع یک هزار و ۵۰۰ متر، امکان جذب صدها گروه کوهنورد طبیعت گرد را فراهم آورده است. ارتفاعات دو هزار متری قله اسپیناس آستارا حتی در سخت‌ترین روزهای فصل زمستان نیز پذیرای گروه‌های مختلف از کوهنوردان استان‌های گیلان، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی است. در جنگل‌های انبوه این منطقه صدها منظره بدیع وجود دارد که در همه فصول زیبایی خاص خود را دارد و پای عکاسان بزرگی از کشور را به این شهرستان کشانده و همواره یکی از جاذبه‌های این خطه محسوب می‌شود (Zahedi, 2003: 89).

شهرستان آستارا دارای دو واحد چشمه آبگرم جنگلی معروف کوتاه کومه در نزدیکی شهر لوندویل و نیز آبگرم علی دوشی در نزدیکی روستای گیلده گردنه حیران است که از جمله مهم‌ترین جاذبه‌های منطقه در همه فصول سال به شمار می‌رود. تالاب زیبای استیل که یکی از جاذبه‌های طبیعی شناخته شده و مهم شهرستان آستارا به شمار می‌رود و در سه کیلومتری شهر آستارا و در حاشیه جاده آستارا به تالش واقع شده، دیگر جاذبه طبیعی این شهرستان است که در همه ایام سال پذیرای هم‌وطنان است. این تالاب از اهمیت اکوتوریستی برخوردار می‌باشد و تنوع چشم‌اندازهای طبیعی آن همچون جنگل، مزارع، کوهستان و کشتزارهای اطراف این دریاچه، اهمیت جذب گردشگری آن را دو چندان می‌کند. تالاب استیل علاوه بر یک قطب مهم گردشگری در این منطقه از نظر کارکردهای

زیستی و طبیعی و از جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی نیز بسیار مهم می‌باشد. قرار گرفتن تالاب استیل عباس آباد با وسعت ۱۳۸ هکتار در بین جاده، کوه و هم‌جوار بودن آن با هتل بین‌المللی اسپیناس از دیگر چشم‌اندازهای زیبای این دریاچه نیز قلمداد می‌شود. این تالاب سالانه پذیرای هزاران پرنده مهاجر از سرزمین‌های سیبری و اروپای شمالی می‌باشد به طوری که هم‌اکنون پرندگانی نظیر پلیکان و قو سیبری در این زیستگاه حضور دارند و وجود درختان شناور توسکا در این محل، موجد زیباترین مناظر طبیعی در استان گیلان شده است. سازمان محیط زیست کشور با ایجاد پناهگاه حیات وحش لوندویل در دو کیلومتری آستارا که حدود هزار هکتار وسعت دارد، به ایجاد پارک طبیعت‌گردی اقدام کرده و هر روز هزاران گردشگر از نزدیک با طبیعت همچنین گله‌های گوزن و مارال نگهداری شده در آن از نزدیک دیدن می‌کنند. در پناهگاه حیات وحش لوندویل همچنین وجود تالاب بین‌المللی آق که میزبان هزاران پرنده مهاجر است، بر ارزش‌های زیست محیطی این منطقه نیز افزوده است. در مجاورت همین پناهگاه برای نخستین بار در کشور بخش خصوصی به ایجاد نخستین باغ پرندگان شمال کشور اقدام کرده و در آن نایاب‌ترین پرنده‌های اروپا و آسیا از قبیل مرغ لهستانی، مینیاتوری، ابریشمی، قرقاول فرانسوی و بلژیکی، طاووس‌های آبی، سورمه‌ای، سفید، طوطی سخنگو همچنین یک میمون آفریقائی در آن نگهداری می‌شود (Molaei, 2000: 144).

علاوه بر این در داخل شهر آستارا و در نزدیکی بازارچه مرزی و ساحلی، مکانی جذاب، شگفت‌انگیز و دیدنی به نام بهشت کاکتوس‌ها وجود دارد که توسط یک شهروند خوش ذوق آستارایی ایجاد شده است. در این محل منحصر به فرد که تنها محل تخصصی پرورش و تکثیر کاکتوس ایران محسوب می‌شود، یک هزار و ۲۰۰ گونه کاکتوس کمیاب که اغلب از قاره آمریکای شمالی و جنوبی به این مکان منتقل شده، نگهداری می‌شود. برخی از این گونه‌های جالب کاکتوس این مجموعه، تکثیر شده و به مسافران و گردشگران نیز فروخته می‌شود. گردنه زیبای حیران در میانه جاده آستارا به اردبیل که تا سال‌ها پیش تنها یک روستای نیمه متروک حیران در آن قرار داشت، اکنون به یک حوزه گردشگری مبدل شده و یکی از شش طرح بزرگ محور گردشگری گیلان در این منطقه اجرا شده است. تله کابین حیران در ارتفاعات مشرف به گردنه زیبا و مسحور کننده حیران احداث شده، هم‌اکنون به همراه بزرگ‌ترین سورتمه ریلی شمال کشور و یک پیست بزرگ کارتینگ، رستوران و اقامتگاه موقتی فعال است، محل جذابی برای صعود به ارتفاعات جنگل فندقلو اردبیل محسوب می‌شود. سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور نیز در ارتفاعی پائین تر و نزدیکی شهر آستارا با ایجاد پارک گردشگری بی بی یانلو با وسعت هزار هکتار است و در آن با کاشت صدها هزار درخت، مجموعه‌ای از امکانات زیبای طبیعت‌گردی و گردشگری را برای مسافران ایجاد کرده است. در محدوده شهرستان آستارا سه طرح سالم‌سازی دریا به نام‌های ساحل صدف، لوندویل و ساحل سفیر امید آستارا ایجاد شده که در ماه‌های گرم سال پذیرای مسافران است. طرح سالم‌سازی صدف در هفت کیلومتری شهر آستارا و طرح سالم‌سازی سفیر امید در داخل شهر آستارا و در نزدیکی بازارچه معروف آستارا ایجاد شده و طرح سالم‌سازی لوندویل نیز در بخش لوندویل مجهز به خدمات نوین با محیطی امن است. با توجه به شرایط موجود گردشگری بخش‌های دولتی و خصوصی طی یک دهه گذشته گام‌های بزرگی برای ایجاد مکان‌های اقامتی برداشته

است که از جمله آن‌ها ایجاد هتل اسپیناس و چند هتل و مهمان‌پذیر بزرگ در نقاط مختلف شهر مرزی آستارا است (Mirhosseini Et al., 2015: 116).

منظر شهری آستارا

ویژگی اصلی مفهوم منظر شهری آن است که به عنوان یک پدیده «عینی - ذهنی» انسانی - کالبدی و یک ساختار اجتماعی - فضایی مطرح می‌گردد؛ به عبارت دیگر منظر شهری، پدیداری است که تنها از طریق تجربه انسانی و در تعامل میان انسان و محیط آشکار می‌شود. این مفهوم از مفهوم فضایی و سه بعدی کالبد فراتر رفته و با لحاظ گردیدن، بعد معنا یک تحول چارچوبی از پارادایم فضا به پارادایم مکان دانست. اگر گفته کریستین نوربرگ شولتز^۱ را که مکان فضایی است که معنایی بدان افزوده شده باشد وظیفه معماری متجسد نمودن معناست بپذیریم، در این صورت وظیفه طراحانی را که در صدد خلق منظر شهری باشند، باید جستجو کشف معانی تاریخی، طبیعی، فرهنگی در محیط شهری و عینیت بخشیدن به آن‌ها در قالب‌های کالبدی و بصری تعریف نمود. در مجموع موضوع منظر شهری مقوله‌ای دو بعدی به شمار می‌رود؛ از یک سو به مؤلفه‌های محسوس (و عمدتاً بصری) سازنده فضا می‌پردازد و از سوی دیگر به شرایط ذهنی فضا شامل ابعاد تاریخی، خاطره‌ای، هویتی و امثال آن‌ها نظر می‌کند (Khaliji, 2010: 72).

در متون علم طراحی شهری اصطلاح سیمای شهر^۲ معمولاً مترادف با منظر شهر^۳ به کار برده می‌شود. منظور از منظر شهر (یا منظر شهری) عبارت است از تمام آنچه در سطوح افقی و عمودی شهر دیده می‌شود و در مرحله نخست درک محیط شهری و بدون هیچ گونه واکنش ذهنی و به عبارت دیگر همچون عکس برداری صرف ذهن می‌باشد. حال آنکه در مرحله دوم (که البته همزمان و غیرقابل تفکیک از مرحله اول می‌باشد) تصویر نقش بسته از محیط شهری در ذهن، با احساسات و عواطف و افکاری ناشی از مشاهده قرین می‌شود که به این مرحله عنوان تصور ذهنی شهر^۴ داده شده است. در نام‌گذاری تجربه عینی و ذهنی فضاها^۵ شهری اصطلاحات دیگری نیز وجود دارد. بعضی از متخصصان به صرف مشاهده آنچه در شهر به چشم می‌آید عنوان «منظر عینی شهر» داده و مرحله تصور ذهنی را به دو بخش شامل «منظر ذهنی شهر» و «منظر ذهنی-ارزیابانه شهر» تقسیم می‌کنند (Saifuddini Et al., 2014: 52).

در گذشته تولید سفال سقف در آستارا بسیار رایج بود و شهر آستارا به «شهر بام‌های سفالین» مشهور شده بود. سفال در تابستان عایق خوبی در برابر گرما بود و هنگام وزش باد شدید به صورت بادشکن عمل می‌کرد و در زمستان هم برف‌روبی آن آسان‌تر بود. حتی در ساختمان برخی از امامزاده‌های تاریخی منطقه با قدمت بیش از ۴۰۰ سال نیز از سفال استفاده شده است. با وجود این که تا چند سال پیش، کارگاه‌های تولید سفال سقف در آستارا به عنوان مهم‌ترین منبع درآمد مردم مطرح بود، امروزه دیگر از آن کارگاه‌ها خبری نیست (Hadizadeh Et al., 2015: 69).

¹. Christian Norberg-Schulz

². city scape

³. townscape

⁴. City Image

شهرستان مرزی بندر آستارا در غرب استان گیلان با هزار و ۲۰۰ میلی‌متر بارش سالیانه از پرباران‌ترین شهرهای کشور است. شهر آستارا با توجه به موقعیت آن، دارای آب و هوای مرطوب و معتدل می‌باشد. رطوبت نسبی در این منطقه بین ۷۵ تا ۸۵ درصد متغیر است. میزان بارندگی در سطح منطقه بر اساس یک برآورد بیست ساله ۱۲۰۰ میلی‌متر در سال گزارش گردیده که حداکثر بارندگی سالیانه در ایستگاه آستارا ۱۷۸۰/۲ میلی‌متر و دامنه تغییرات بارندگی سالیانه در محدوده مورد نظر بین ۲۰۰۰ میلی‌متر در مناطق ساحل خزر تا ۷۰۰ میلی‌متر در ارتفاعات نوسان دارد. متوسط درجه حرارت در سال ۱۳۷۱ معادل ۱۷/۳ درجه سانتی‌گراد، معدل حداکثر دما ۲۶/۱ درجه و معدل حداقل دما ۶/۲ درجه سانتی‌گراد بوده است. متوسط روزهای یخبندان در سواحل دریای خزر طی یک دوره بیست ساله ۱۱ روز در سال برآورد گردیده است. سقف خانه‌های آن که از دیرباز در برابر نزولات جوی پوشیده از سفال بوده، در مسیر نوسازی و توسعه عوض شده و شهر بام‌های سفالی ایران در حال تغییر هویت است. آستارا آستانه طبیعت بهشتی گیلان و محل هم‌نشینی جنگل و دریاست و علاوه بر پیشینه ادبی و فرهنگی، با بام‌های سفالینش شناخته می‌شود و شیوه معماری کهن و سقف‌های سفالی خانه‌های آن از دلایل جذب گردشگر است. آستارا دارای ۴۶۶۱ هکتار مزارع، باغات و ۲۰۷۷۶ هکتار جنگل و مراتع و ۲۰ هکتار سایر اراضی؛ ۵ روستای جلگه‌ای، ۴۰ روستای کوهستانی، ۲۲ روستای کوهپایه‌ای و ۱۱ روستای ساحلی است که از این تعداد روستاها، ۴۴ روستای دام‌پروری، ۳۰ روستای پرورش زنبور عسل و ۲ روستای پرورش کرم ابریشم، فعالیت عمده کشاورزی دارند. اقتصاد بیشتر اهالی آستارا بر کشاورزی و کشت برنج استوار است. سطح زمین‌های کشاورزی آن به ۶۴۱۳ هکتار بالغ می‌شود (Ramezanipour Et al., 2010: 79).

امنیت و گردشگری آستارا

گردشگری علاوه این که بزرگ‌ترین و پررونق‌ترین صنعت جهان است گسترده‌ترین صنعت خدماتی و از مهم‌ترین صنایع اشتغال‌زا نیز محسوب می‌شود. در گستره فعالیت‌های این صنعت، سازمان‌ها و شرکت‌های بسیاری در بخش‌های گوناگون حمل‌ونقل، اقامت و پذیرایی، فروشگاه‌ها و شرکت‌های عرضه‌کننده مواد غذایی حضور دارند و به‌نوعی استخوان‌بندی این صنعت را تشکیل می‌دهند. با این حال توسعه این صنعت به مؤلفه‌های متعددی نیاز دارد که امنیت از مهم‌ترین آن‌ها است. امروزه امنیت به‌عنوان مهم‌ترین و زیربنایی‌ترین اصل در تدوین استراتژی توسعه گردشگری در سطح جهان به شمار می‌رود. امنیت و گردشگری دو مقوله وابسته به یکدیگرند که در مناسبات داخلی و بین‌المللی در ارتباط تنگاتنگ قرار دارند و در تعامل دو جانبه، هم می‌توانند تأثیر افزایشی بر یکدیگر داشته باشند و هم تأثیر کاهشی (Salimi Sobhan, 2014: 128).

به عبارتی میزان امنیت یک منطقه است که رونق یا رکود گردشگری در آن منطقه را رقم می‌زند. آنچه که امنیت گردشگری نامیده می‌شود، تأمین امنیت در تمامی حوزه‌های وابسته به این صنعت همچون سیستم حمل‌ونقل، بوروکراسی در تشریفات روادید، امنیت اجتماعی و سیاسی مقصد، بیمه و نحوه فعالیت اصناف است. در این میان حمل و نقل قلب صنعت گردشگری و خط اتصال میان مبدأ و مقصد و سایر خدمات موجود است. کارایی و امنیت این سیستم، تعیین‌کننده نوع تجربه و کیفیتی است که از سفر به دست می‌آید؛ تا جایی که گردشگری عمدتاً در مناطقی توسعه یافته که شبکه‌های وسیع حمل‌ونقل به‌ویژه حمل‌ونقل هوایی در آن وجود داشته و با نظامی قانونمند

در راستای تسهیل حمل و نقل مسافران توأم با تأمین امنیت آنان فعال بوده‌اند، بیشتر توسعه یافته است. در این میان، امنیت پروازی مهم‌ترین موضوع در مبحث حمل و نقل هوایی است و در این راستا هواپیماهای مسافربری باید از همه نظر از استانداردهای لازم برخوردار باشند تا به این ترتیب ریسک سوانح هوایی و رویدادهای بزرگ به حداقل برسد (Moeidefar & Tekhwaei, 2015: 146).

دو کشور ایران و جمهوری آذربایجان مرزهای مشترک طولی با یکدیگر دارند که از شمالی‌ترین نقاط مرزی می‌توان به مرز آستارا، دشت مغان (پارس آباد مغان) و بیله سوار اشاره کرد که در دو سوی مرز پایانه‌ها و پاسگاه‌های مرزی بر تجارت و امنیت شهروندان دو کشور نظارت می‌کنند. یکی از مناطق مرزی ایران و جمهوری آذربایجان آستارا است. این شهر یک منطقه گردشگری بسیار راهبردی بوده که در شمال کشور و در استان گیلان قرار دارد. آستارا شهری بندری و مرزی در ساحل غربی دریای کاسپین است و در شمال ایران واقع شده است. این شهر به عنوان یک منطقه مرزی بین ایران و جمهوری آذربایجان است و از غرب به استان اردبیل و از جنوب به تالش منتهی می‌شود (Sherzad & Zain al-Abedin, 2016: 119).

نقشه شماره ۴- مرز ایران و آذربایجان (Source: (hotels-europe.com)

آستاراچای، آستارا ایران را از آستارا جمهوری آذربایجان جدا می‌سازد. بخش اصلی راه آستارای اردبیل تقریباً به موازات همین رود و خط مرزی کشیده شده است. این شهر از نظر ارتباطی بر سر یک سه‌راهی مهم قرار گرفته است؛ راه جنوبی آن به بندر انزلی و رشت، راه شمالی آن به آستارا جمهوری آذربایجان و باکو راه غربی آن نیز که از گردنه حیران می‌گذرد، به اردبیل و تبریز منتهی می‌شود. از آنجایی که ایران به دلیل داشتن موقعیت ممتاز ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک^۱ همواره در گذر دوران‌های مختلف تاریخ، اغلب از سوی شمال تهدید شده است و نیز استان

^۱. Geopolitics and geostrategic

گیلان از نظر زمینی و دریایی هم‌مرز با کشور آذربایجان می‌باشد و با توجه به تحرکات قدرت‌های فرا منطقه‌ای در این کشور که می‌تواند منافع ملی جمهوری اسلامی ایران را با تهدید مواجه سازد؛ بنابراین تحلیل نقش آمایش سرزمین در توسعه و امنیت مرزی آستارا دارای اهمیت ویژه‌ای است. در این میان عواملی چون دوری از مرکز و انزوای جغرافیایی، تبادلات مرزی، تفاوت‌های فرهنگی و تهدیدات خارجی از عوامل مؤثر بر آمایش این منطقه شناخته شده‌اند (Ezzati & Hasani, 2014: 191).

نقشه شماره ۵- موقعیت مرزی آستارا در مجاورت کشور آذربایجان

Source: (Maphill)

دولت آذربایجان در سال‌های گذشته تمایل فراوانی برای همکاری و عقد قرارداد با دولت‌های متخاصم ایران (از جمله اسرائیل و آمریکا) داشته و سعی کرده است دست این دو کشور را در آذربایجان باز بگذارد. از سوی دیگر جمهوری آذربایجان با پذیرفتن بخشی از معارضات حکومت ایران و فعالان جدایی طلب و حمایت از آن‌ها عملاً نشان داده است که سر سازگاری با دولت جمهوری اسلامی ایران ندارد. در سال‌های گذشته دولت آذربایجان به آمریکا اجازه داد تا دو پایگاه راداری در این کشور احداث کند. یکی از این پایگاه‌ها در شمال باکو واقع است و دیگری که برای کنترل تحرکات نظامی و جاسوسی از ایران استفاده می‌شود، در جنوب آذربایجان و در نزدیکی مرز آستارا قرار دارد (Gholizdeh & Kfashjmshyd, 2014: 172).

تبلیغات غیر معمول وسیع رسانه‌های آذری بر ضد جمهوری اسلامی ایران و دشمن شمردن ایران اسلامی، موجب تقویت حس ضد ایرانی مردم جمهوری آذربایجان می‌شود. آنان با این اقدام قصد پیش دستی دارند زیرا که در دوران باستان و قرون وسطی، سرزمین‌های شمالی رود ارس را آنان می‌نامیدند و اراضی جنوبی آن آذربایجان نامیده می‌شد. سران حزب مساوات در ۲۷ مه ۱۹۱۸ اعلام استقلال نمودند و برای اولین بار منطقه‌ای که در طول تاریخ آلبانیا، آران و

شروان نامیده می‌شد، به نام جعلی جمهوری آذربایجان تغییر یافت که این اقدام به شدت از سوی نویسندگان و روشنفکران از جمله ملک الشعرای بهار مورد اعتراض قرار گرفت به همین دلیل برای سیاست‌مداران آذری پای نهادن به این عرصه به نفع آن‌ها نمی‌باشد (Koolae & osoli, 2012: 75).

جمهوری آذربایجان مدعی است که کشور فعلی آذربایجان فقط جزئی کوچک از آذربایجان بزرگ است که پیشینه‌ی آن به زمان صفویه برمی‌گردد و در طول تاریخ همواره مورد تهاجم ایران و روس‌ها قرار می‌گرفته است. این ادعا در صورتی مطرح می‌شود که خاستگاه حکومت صفوی اردبیل، قزوین و سپس اصفهان بوده و از همه مهم‌تر، آن‌ها بر مذهب تشیع فراتر از قومیت تأکید می‌کردند و از حمایت توده‌های گوناگون مردم ایران برخوردار بودند. صفویان با حکومت عثمانی نزدیک ۳۰۰ سال در جنگ بودند که تا زمان افشاریه و قاجاریه ادامه داشت، حال آنکه روابط امروزی جمهوری آذربایجان و ترکیه در حد عالی می‌باشد (Abbasi and Mousavi, 2013: 61).

حضور گسترده سرویس‌های اطلاعاتی آمریکا و اسرائیل در این کشور عملیات ضداطلاعاتی علیه ایران را افزایش می‌دهد، همان‌طور که عاملان ترور شهدای هسته‌ای اعتراف کرده‌اند که از سرویس‌های موساد در خاک جمهوری آذربایجان دستور می‌گرفتند. همچنین این احتمال که حملات سایبری، سوءقصد‌ها و طراحی‌های نظامی طبقه‌بندی‌شده به منظور ایجاد بی‌ثباتی و درنهایت انهدام برنامه‌های هسته‌ای ایران اسلامی، از خاک جمهوری آذربایجان صورت بگیرد دور از ذهن نیست (Motalebi Et al., 2016: 167).

از دیگر تهدیدات امنیتی در این منطقه می‌توان به تبلیغات گسترده پان‌ترکیسم و پان‌آدریسم در بین جوانان و گروه‌های ایرانی به منظور اهداف تجزیه‌طلبانه برای تشکیل کشور آذربایجان بزرگ و برقراری مراسماتی از جمله بابک خرم‌الدین اشاره کرد. طبق اعلام رسمی مقامات جمهوری آذربایجان، فروش تسلیحات اسرائیل به جمهوری آذربایجان از مرز یک میلیارد و ششصد میلیون دلار گذشته است و این در شرایطی است که موضوع استفاده اسرائیل از خاک جمهوری آذربایجان به منظور فرود آمدن و سوخت‌گیری مجدد مطرح است (Alizadeh, 2014: 19).

نتیجه‌گیری و راهبرد علمی و پژوهشی

هدف این مقاله تجزیه و تحلیل و برنامه‌ریزی اکوتوریسم و منظر شهری به منظور ارائه الگویی راهبردی و امنیتی در شهر آستارا است. آستارا شهری بندری، مرزی، یکی از قطب‌های اقتصادی، توریست داخلی و بین‌المللی در سواحل غربی دریای خزر، مرکز شهرستانی به همین نام در شمالی‌ترین نقطه استان گیلان و آخرین نقطه مرزی ایران و جمهوری آذربایجان و از نظر جغرافیایی در مرکز منطقه تالش قرار دارد. آستارا از شرق به دریای خزر، از شمال به آستارای آذربایجان، از غرب به استان اردبیل و از جنوب به شهرستان تالش در استان گیلان محدود شده است. آستاراچای، آستارای ایران را از آستارای آذربایجان جدا می‌سازد. بخش اصلی راه شوسه آستارا-اردبیل تقریباً به موازات این رود و خط مرزی کشیده شده است. در منطقه آستارا علاوه بر زبان ترکی آذربایجانی، زبان تالشی نیز رایج بود ولی در اثر مهاجرت‌های زیاد از اهمیت آن کاسته شده است. این شهر از نظر جغرافیایی بر سر سه راه قرار گرفته است: راه جنوبی آن از کنار دریا خزر به بندر انزلی و راه شمالی آن از کنار همین دریا به جمهوری آذربایجان کشیده شده است. راه غربی آن که از حیران می‌گذرد، به اردبیل می‌رسد. آستارا از لحاظ اقتصادی، در استان و کشور نقش تعیین‌کننده‌ای را داراست، به طوری که یکی از ۳۰ شهر گردشگر پذیر ایران، سومین مرز فعال کشور در زمینه

صادرات واردات رتبه نخست صادرات و بزرگ‌ترین گمرک زمینی شمال کشور، از امن‌ترین و پرترددترین مرزهای زمینی کشور، دومین منبع درآمد استان گیلان و دارای بیشترین سهم ارزشی صادرات چمدانی در کشور می‌باشد. علاوه بر این، بندر آستارا نخستین بندر خصوصی کشور و پنجمین بندر فعال ترانزیتی شمال کشور است. در حال حاضر بزرگ‌ترین پرچم کشور در استان گیلان، در پایانه مرزی آستارا برافراشته شده است.

این شهر از لحاظ اقامت مسافر در سطح استان گیلان دارای رتبه نخست بوده و بین ۲۰ تا ۳۰ شهر گردشگر پذیر ایران با جذب سالانه شش میلیون مسافر داخلی و ۸۰۰ هزار مسافر خارجی به شمار می‌رود. علاوه بر این، بندر آستارا نخستین بندر خصوصی کشور و پنجمین بندر فعال ترانزیتی شمال کشور است. بزرگ‌ترین پرچم کشور در استان گیلان در پایانه مرزی این شهر برافراشته شده است. آستارا به موجب عهدنامه ترکمانچای که در سال ۱۸۲۸ میلادی میان دولت ایران و روسیه منعقد گردید، به دو قسمت تقسیم شد؛ قسمتی از شهر که در شمال آستاراچای واقع است، به دولت روسیه واگذار گردید و این رودخانه به عنوان مرز میان دو کشور شناخته شد.

مبنای اصلی جذب اکوتوریست و رشد اکوتوریسم یک منطقه؛ جاذبه‌ها، چشم اندازها و پدیده‌های طبیعی می‌باشد؛ که شامل دریاها و دریاچه‌ها، جزایر، رودخانه‌ها و طبیعت پیرامون آن‌ها، تالاب‌ها، جنگل‌ها، غارها، کوه‌ها، جاذبه‌های زمین‌شناختی و غیره است. با توجه به این مورد اکوتوریسم که در نفس خود شامل حفاظت از محیط‌زیست، جوامع محلی و مزایای اقتصادی است می‌تواند صنعت جایگزین برای توسعه پایدار شهرستان آستارا به دلیل وجود زیرساخت‌های طبیعی باارزش در این منطقه چون سواحل دریاچه خزر، جنگل‌های هیرکانی یا خزری، کوه‌های تالش، رودخانه‌ها، دریاچه‌ها، چشمه‌های طبیعی، آبشارها، مانداب‌ها و تالاب‌های ساحلی، مناطق بیلاقی و روستایی، شالیزارها و باغ‌های کیوی و غیره باشد. برخی از جاذبه‌های اکوتوریستی این شهرستان عبارت‌اند از:

گردنه حیران یکی از جاذبه‌های زیبا طبیعی است که در منطقه حیران آستارا قرار دارد. اگر به این منطقه سفری داشته باشید متوجه خواهید شد که چرا این نام را برای این منطقه انتخاب کرده‌اند. زیبایی بیش از حد این طبیعت هر تماشاگری را حیران می‌کند. جاده‌ای که مثل یک مار تنومند به یک کوه بزرگ پیچیده شده تا ارتفاع بسیار زیادی بالا رفته و ماشین‌ها را می‌بینیم که سوار بر روی این مار در آن ارتفاع بلند در حرکت هستند. وقتی که این مسیر زیبا طی می‌شود هر چند دقیقه کوتاه با پیچ تندی روبرو می‌شویم که باید آن را دور زد. وقتی بالاتر می‌رویم در طول مسیر رستوران‌ها و سالن‌های غذایی و پذیرایی زیادی را می‌بینیم و استراحت‌های کوتاه در کنار پرتگاه برای دیدن طبیعت زیبا و ماشین‌هایی که در زیر روی جاده پر پیچ و خم دیده می‌شوند. در این گردنه زیبا وجود تله کابین و سورتمه تفریحی بهترین خاطره را برای هر مسافری می‌سازد.

تالاب استیل تالابی است که در ۷ کیلومتری شهر آستارا و در حاشیه جاده رشت به آستارا قرار دارد. این تالاب یکی از مناطق نمونه گردشگری و توریستی این شهر آستارا به شمار می‌رود.

اهمیت اکوتوریستی این تالاب از جهت نزدیکی به جاده، تنوع چشم‌اندازهای طبیعی همچون کوهستان، جنگل و مزارع و کشتزارهای اطراف دوچندان می‌شود. ضلع غربی تالاب، پوشیده از جنگل و پوشش‌های سبز گیاهی است و در ضلع شرقی آن درختان توسکای شناور منظره بسیار جالب توجهی را به وجود آورده است که در بهار و تابستان استراحتگاه مسافران بوده و از نظر گردشگری یکی از جاذبه‌های مهم تلقی می‌شود.

پارک جنگلی بی‌بی یانلو یکی از مناطق نمونه گردشگری آستارا واقع در روستای بی‌بی یانلو به وسعت ۱۵۱۲ هکتار، جزء جنگل‌های هیرکانی غربی و جنگل هلی میان بند محسوب می‌شود که در ضلع جنوب غربی و در فاصله ۵ کیلومتری آستارا واقع شده است. پارک مذکور دارای جاذبه‌های طبیعی زیبا و خاصی می‌باشد که علاوه بر تنوع فراوان رویشگاه‌های جنگلی و جانوری آن، وجود چندین دره با دامنه‌های پوشیده از جنگل و چندین قله به عنوان سیمای ویژه و بدیع و چشم‌انداز منحصر به فرد و جالب توجهی ایجاد کرده، در هر زمانی از سال مشتاقان زیادی را به خود جلب می‌نماید.

ساحل صدف آستارا این ساحل در ۷ کیلومتری جنوب مرکز شهر آستارا و بر سر راه ارتباطی آستارا - تالش قرار گرفته و حدود یک ربع ساعت با مرکز شهرستان فاصله دارد. همه‌ساله در فصل تابستان ساحل صدف به همراه طرح شناگاه سفیر امید، از مقاصد مهم مسافران ورودی به این شهر می‌باشند.

در ۲ کیلومتری جنوب غربی آستارا روستایی وجود دارد که عباس آباد نامیده می‌شود. شهرت این روستا به دلیل این است که هیچ یک از اهالی آن فارسی بلد نیستند و به ویژه این روستا در کمرشکن کوه اسپیناس از رشته‌های کوه‌های تالش قرار دارد. به دلیل توسعه فیزیکی شهر و افزایش ساخت و سازها، حریم شهر به اطراف این روستا نیز کشیده شده اما مرکز آن همچنان بکر و زیبا باقی مانده است. این روستا سرشاز شالیزارهای حاصلخیز است و یکی از مرغوب‌ترین برنج نواحی این روستا کشت می‌شود. یکی از دیدنی‌ترین قسمت‌های عباس‌آباد، باغی به همین نام است که تنها مرکز کشت چای در کل شهرستان است و ده‌ها سال سابقه دارد. باغ چای عباس‌آباد این باغ که در دوره مظفرالدین شاه تأسیس گردیده است، مرکز تحقیقات وزارت جهاد کشاورزی می‌باشد که هم اکنون در زمینه تولید انبوه نیز محصول فندق فعالیت دارد.

بهشت کاکتوس‌ها در سال ۱۳۵۶ در خیابان فارابی تأسیس یافته که شامل ۲۲۰۰ نوع کاکتوس از کشورهای برزیل، مکزیک، پرو، بولیوی، آرژانتین و آمریکای جنوبی می‌باشد. پیرترین کاکتوس خاورمیانه در این مجموعه نگهداری می‌شود.

چشمه آبگرم علی داشی در روستای سرسبز گیلده قرار گرفته است. این چشمه به دلیل نزدیکی به جاده اصلی از طرف آستارا و گردنه حیران از رونق زیادی برخوردار بوده و همه‌ساله پذیرای عدّه کثیری از توریست‌های نواحی اطراف می‌باشد. این چشمه در پای یک پرتگاه سنگی در محلی به نام علی داشی در بالای درّه گیلده ده واقع شده است. خواص درمانی آب گرم علی داشی بسیار معروف است و دردهایی همچون درد مفاصل (روماتیسم) چشم درد، دل درد، کمردرد و تقویت اعصاب را شامل شده و بسیاری از این ناراحتی‌ها را درمان می‌کند. علاوه بر خاصیت درمانی، به دلیل واقع شدن در یک محیط بیابانی و خوش منظر و خوش آب و هوا از ویژگی توریستی و تفریحی خاصی برخوردار است.

بازار بزرگ ساحلی آستارا که در میان مردمان بومی آستارا بساط گفته می‌شود یکی از مهم‌ترین مراکز تجاری استان گیلان، شمال ایران، از معروف‌ترین بازارهای ایران و از مقاصد مسافران ورودی به آستارا می‌باشد. بازار آستارا به اندازه‌ای مشهور است که با قدم زدن در این بازار گردشگران خارجی و ایرانی به چشم می‌خورد.

شیندان قالاسی قلعه‌های تاریخی و مرتفع در مرز جمهوری آذربایجان و ایران است که قدمتی در حدود دو هزار ساله را دارا می‌باشد. دژ و قلعه تاریخی در ارتفاع ۱۸۵۰ متر بر فراز کوه شیندان، در جاده آستارا به اردبیل، منطقه حیران، بالای روستای ونبین و آنسوی مرز واقع شده است. قدمت آن به قبل از اسلام می‌رسد، به معنای محل نور که در آنجا آتشکده‌هایی بوده است.

آستارا، شهری است با پشتوانه عمیق فرهنگی که در استان گیلان یکی از باسوادترین مناطق شهری ایران محسوب می‌شود و تعداد بی‌سوادان این شهر بسیار اندک است. سابقه تاریخی در آستارا نیز حاکی از آن است که مردم این شهر همواره به علم و فرهنگ علاقه‌مند بوده‌اند. پایه‌گذاری مدرسه حکیم نظامی در بیش از ۱۰۰ سال پیش در شهر آستارا خود حکایتی از این عمق فرهنگ و ادب در این شهر است. این مدرسه در سال ۱۲۸۷ بنیان گذاشته شده است، این مدرسه در این مدت بیش از یک قرن فرهیختگان زیادی را پرورش داده است. از جمله افتخارات دیگر این مدرسه این است و نیما یوشیج، بنیان‌گذار شعر معاصر ایران در سال‌های ابتدایی ۱۳۰۰ در این دبیرستان تدریس کرده است. مدرسه شهید مدنی نیز از قدیمی‌ترین ساختمان‌های آستارا است قدمت ساختمان مدرسه شهید مدنی به بیش یک قرن می‌رسد اما پس از خریداری ساختمان آن از مرزبانی آستارا مدرسه شهید مدنی کار خود را در جهت تعلیم و تربیت دانش‌آموزان از سال ۱۳۱۹ ه. ش آغاز کرد.

امامزاده ابراهیم و قاسم سیبلی در ۵ کیلومتری آستارا - تالش واقع شده است. شبستان، کاروان‌سرا، بازار و... از ویژگی‌های خاص این امامزاده می‌باشد که از مجهزترین مراکز مذهبی گیلان به حساب می‌آید. هر ساله هزاران زائر برای زیارت و پرداخت نذورات به آنجا می‌روند. در سال ۱۳۸۶ ه. ش با همکاری سازمان اوقاف و کمک‌های مردمی در حال بازسازی می‌باشد.

در هشتمین سال سلطنت مظفرالدین شاه قاجار جاده‌ای شوسه از آستارا به اردبیل کشیده شد که به طرق مظفری معروف گشت. دیدنی‌ترین قسمت این جاده در بالای پل زیبای بهارستان است که از چندین پیچ تند و خطرناک تشکیل گردیده و آن زمان پاسگاهی را برای حفاظت از این مکان احداث می‌کنند. یک کیلومتر بالاتر از آنجا چشمه‌ای از دل کوه می‌جوشد که برای نوشیدن آب صف طولانی تشکیل می‌شود.

بقایای قلعه تک آغاج که در ارتفاعات اسپیناس قرار گرفته به دوران سلاجقه می‌رسد که تیمور لنگ در آنجا اتراق کرده و به سنجر آباد قشون برده است. در سال ۱۳۲۶ تا ۱۳۲۹ مرکز نور افکن مرزبانی آستارا بوده است.

محدوده قانونی شهر لوندویل ۷۰۵ کیلومتر مربع وسعت دارد. شهر آستارا به دلیل هم مرز بودن با آذربایجان نقش مهمی در اقتصاد کشور دارد این شهر از بخش‌های زیادی تشکیل شده است و هر شهر آن حائز اهمیت است در این میان لوندویل به دلیل داشتن طبیعت بکر و زیبا و بیلاقات منحصر به فرد گردشگران زیادی را به خود جذب کرده است. آبشار لاتون لوندویل این شهر را یک شهر توریستی کرده و از شهرهای مهم آستارا شمرده می‌شود.

پناهگاه حیات وحش لوندویل نمونه‌ای منحصر به فرد از باقیمانده جنگل‌های جلگه‌ای هیرکانی است. حدود ۳/۱ منطقه از برکه، آب‌بندان و تالاب‌های مشجر تشکیل شده است. از گونه‌های مهم گیاهی می‌توان از نی، لویی، انار وحشی، توسکای قشلاقی، ازگیل، لرگ، لیلکی، تمشک و غیره نام برد. این پناهگاه شامل زیستگاه‌های متنوع آبی و

خشکی برای جانوران است. ۱۲۵ گونه جانوری در منطقه شناسایی شده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از روباه معمولی، گراز، سمور آبی، سیاه کاکل، پری شاه رخ، درن فک و...

روستای کوتاه کومه، ناخودآگاه ذهن‌ها به سوی تنهاترین آبگرم طبیعی جنگلی کشور و آبشار ۱۰۵ متری لاتون که با توجه به سرریز عمودی آن بلندترین آبشار کشور محسوب می‌گردد، منعطف می‌شود. این روستای زیبا در استان گیلان ۹ کیلومتری شهر لوندویل واقع شده است. روستایی است کوچک با حدود ۲۰ خانه روستایی با مردمانی تالشی. مردم روستا عمدتاً در محل به زبان تالشی سخن می‌گویند. به زبان‌های ترکی و فارسی آشنایی کاملی دارند. عمده شهرت این روستا به دلیل وجود آبشار لاتون بلندترین آبشار استان گیلان است. دیگر مکان مشهور این روستا آبگرم کوتاه کومه است. آبگرمی است کوچک که در خود روستا واقع شده است.

پس از کوتاه کومه و راه آبشار لاتون به بقایای این آسیاب در روستای کوچکی به همین نام برخورد می‌کنیم. قسمت چرخ آن را سیل برده ولی سنگ‌های اتاق آن موجود می‌باشد.

آبشار لاتون در استان گیلان، ۱۵ کیلومتری جنوب شهرستان آستارا، شهر لوندویل روستای کوتاه کومه جای گرفته است. ارتفاع تقریبی آبشار لاتون ۱۰۵ متر است که به لحاظ بلندی، مرتفع‌ترین آبشار گیلان و ایران به حساب می‌آید.

علاوه بر آبشار اصلی، آبشاری دیگر در ۱۰ متری آن قرار دارد که ۶۵ متر ارتفاع دارد و سرریز آب آن نسبت به آبشار اصلی بیشتر و پر عرض تر است. در بالا دست آبشار بزرگ لاتون، سه حوض بزرگ طبیعی با سه آبشار ۱۰ متری وجود دارد که از زیبایی‌های بی‌نظیر و منحصر به فرد منطقه لاتون است.

موقعیت خاص جغرافیائی آستارا و برخورداری آن از جاذبه‌های طبیعی نظیر کوه‌های سر به فلک کشیده و زیبایی تالش، جلگه‌های حاصلخیز و تماشایی مانند جلگه باغ سیروس، جنگل‌های سرسبز و دیدنی مانند پارک جنگلی بی‌بی یانلو پارک حیات وحش لوندویل، رودخانه‌های پرآب مانند آستارا و چلونند، تالاب استیل که از ذخایر اکولوژیکی استان و حتی کشور در مورد حیات وحش بوده و با منظره بسیار زیبایی که دارد، سالانه پناهگاه پرندگان مهاجر بسیاری است که از اهمیت بین‌المللی برخوردار می‌باشد، بهشت کاکتوسان (پیرترین کاکتوس خاورمیانه)، آب‌های معدنی متنوع با خواص درمانی گوناگون مانند آب معدنی کوتاه کومه و علی‌داشی در گوشه‌های مختلف شهرستان و نیز آب و هوای بسیار مطبوع و پاکیزه موجب گردیده که در آستارا در هر یک از روزهای سال چهار فصل، بهار، تابستان، پاییز و زمستان به طور همزمان وجود داشته باشد؛ بنابراین با توجه به شرایط جغرافیایی شهرستان آستارا، علاوه بر جذب توریست، امکان توسعه گردشگری همه گونه‌های اکوتوریسم در این شهرستان موجود بوده و تنها اکوتوریسم بیابان‌گردی که سایت این‌گونه در آستارا وجود ندارد، ممکن نیست. در زیر به مهم‌ترین پتانسیل‌های اکوتوریستی آستارا اشاره نموده و قابلیت‌های گردشگری هر یک و نیز راهکارهای مختصری برای توسعه‌یافتگی بیشتر و بهتر به تفکیک آمده است.

شهرستان آستارا با قرار گرفتن در ساحل بزرگ‌ترین دریاچه جهان (کاسپین) از موقعیت ویژه‌ی استراتژیکی و ژئوپلیتیکی برخوردار بوده از ابعاد مختلف موقعیت ممتازی در کشور پیدا نموده است. این شهرستان با دارا بودن ۱۰ کیلومتر نوار ساحلی با دریای کاسپین و فاصله ۲۰۰ متری از ساحل آن دریا امتیازات فراوانی را صاحب است که

می‌توان از این پتانسیل‌ها در توسعه گردشگری استفاده برد. در سواحل شهرستان آستارا دو منطقه شنا به شکل طرح سالم‌سازی دریا فعال است، یکی با نام صدف در ساحل داداش آباد روستای سیبلی بخش لوندویل و دیگری در بلوار سفیر امید مرکز شهر آستارا با نام منطقه سالم‌سازی سفیر امید که در نزدیکی بازار بزرگ ساحلی آستارا قرار داشته و گردشگران زیادی از سراسر کشور و نیز جهانگردان فراوانی از کشورهای منطقه آسیای میانه و قفقاز به ویژه جمهوری آذربایجان را پذیراست.

اما متغیر امنیت در کنار پتانسیل‌های گردشگری شهرستان آستارا نقش بسیار مهمی در برنامه‌ریزی برای گردشگری این منطقه داشته و خواهد داشت. همان طوری که گفته شد شهرستان مرزی بندر آستارا با وسعتی حدود ۴۳۳ کیلومتر مربع در شمال غربی استان گیلان واقع و از شمال به شهرستان آستارای جمهوری آذربایجان، از جنوب به شهرستان تالش گیلان، از غرب به کوه‌های تالش و شهرستان نمین استان اردبیل و از شرق به دریای کاسپین محدود می‌باشد؛ بنابراین این شهرستان شهرستانی مرزی محسوب می‌شود. منطقه قفقاز از جمله مناطق استراتژیک جهان است که زمینه‌های بالقوه بحران و بی‌ثباتی را همواره در خود داشته است. حضور آمریکا منطقه را به سمت تعریف جدیدی از قدرت سوق داد و تأثیرات زیادی روی روابط بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان گذاشت. دولت آذربایجان در سال‌های گذشته تمایل فراوانی برای همکاری و عقد قرارداد با دولت‌های متخاصم ایران (از جمله اسرائیل و آمریکا) داشته و سعی کرده است دست این دو کشور را در آذربایجان باز بگذارد. از سوی دیگر جمهوری آذربایجان با پذیرفتن بخشی از معارضات حکومت ایران و فعالان جدایی طلب و حمایت از آن‌ها عملاً نشان داده است که سر سازگاری با دولت جمهوری اسلامی ایران ندارد.

References

- Arshadi, Narges & Adalat Akbandeh Kapet (2016), The Study & Analysis of Geopolitical Effective Factors on the Functioning of the Political Border in the Astara Frontier Region, Fellowship Science and Technology Quarterly, No. 19
- Amir Ahmadian, Bahram (1996), Geography of the Caspian Sea, Central Asian Studies and Caucasus Studies Quarterly, No. 14
- Barani Passyaan, Vahid & Morad Delalat & Saeed Sadeghloo (2016), Iranian-Azerbaijani border issues and its geopolitical challenge, Journal of Border Science and Technology, issue 17
- Basri, Vahid (2012), Astara History, Quarterly Journal of the Month of History and Geography, No. 167
- Bayat, Nasser & Seyyed Ali Badri & Mohammad Reza Rezvani & Hasan Ali Faraji Golbarg (2014), Meta-analysis on Rural Tourism Studies in Iran: A Study in the Framework of Quo Methodology, Quarterly Journal of Rural Planning and Research, No. 7.
- Unnam (1337), Iranian Ports and its Problems, Quarterly Journal of the Chamber of Commerce, No. 76
- Hasani Mehr, Seyedeh Sedigheh (2010), Urban Development Based on Economic Potentials with the Approach of General Policy Systems Case Study: Astara County, Geographical Quarterly of the Land, Seventh - No. 28
- Khaliji, keyvan(2010), Urban Landscape Management; A Look at the Strategic Document of Urban Landscape Design in Tehran, Parast Quarterly, No. 11
- Dehdashti Shahrokh, Zohreh & Amir Hossein Enchei (2004), Strategies for Tourism Development in the Islamic Republic of Iran (Based on Tourism Development Strategies in Malaysia, Turkey and Tunisia), Journal of Tourism Management Studies, No. 4
- Razavi Zadeh, Neda & Ali Asghar Saeedi (2014), Sociology achievements for tourism studies, Development Strategy Quarterly, No. 39

- Ramezanipour, Mehrdad & Mahmoud Roshani & Fatemeh Sotoudeh (2010), An Analysis of Changes, Processes and Cycles of Precipitation and Flood in the West of Guilan Province (Case Study: Nawrood Basin), *Geographic Outlook Quarterly*, No. 13
- Zahedi, Shams al-Sadat (2003), The Challenges of Sustainable Development in Ecotourism, *The Quarterly Journal of Humanities*, No. 30
- Zebandeh, Edalat & Mehdi Asgari & Somayeh Yousefifard (2013), Creation of employment in border regions and its impact on security of the region (Case study: Astara border region), *Journal of Frontier Science and Technology*, No. 5
- Salimi Sobhan, Mohammad Reza (2014), Security & Sustainable Development of Tourism (Case Study: Tehran City), *Quarterly Journal of Geographical Survey*, No. 8
- Saifuddini, Franak & Mohammad Taghi Rahmani, Rahmatollah Farahoodi and Maryam Jafari Mehrabadi (2014), Methodology of Urban Landscape Studies in Tourism, *Journal of Tourism Planning and Development*, No. 8
- Sharbati, Akbar & Hossein Amozad Mahdirchi (2016), An Analysis of the Role of Social Security in the Development of Tourism in the Border Areas (Case Study: Aq Qala & Gomishan Towns in Golestan Province), *Journal of Frontier Science and Technology*, No. 16
- Shirzad, Zahra & Yousef Zain al-Abedin (2016), Analysis of natural factors affecting the political geography of the border region of Iran and Azerbaijan, No. 16
- Salah kar, Saber & Edalat Zebandeh kepeh (2015), Geopolitical Analysis of Frontier Areas with Emphasis on Passive Defense (Case Study: Astara County Frontier), *Frontier Science and Technology Quarterly*, No. 15
- Sidayi, Eskandar & Shahin Rostami (2012), Estimation of Economic and Socio-Cultural Impacts of Tourism Development - Case Study of Kermanshah City, *Journal of Spatial Planning (Geography)*, No. 7
- Ziaie, Mahmoud & Niloufar Abbaspour (2015), Position of the Scientific Tourism System: From the Linear to Mid-Range Approach, *Journal of Tourism Planning and Development*, No. 13
- Abbasi, Majid & Seyyed Mohammad Reza Mousavi (2013), Islamic Republic of Iran and Republic of Azerbaijan Relationships, Convergence and Divergence Areas, *Central Eurasian Studies Quarterly*, 6th Edition - Issue 2
- Ezzati, Ezzatollah & Shahla Hassani (2014), Representation of the Impact of Negotiations on Reducing Conflicts and Increasing the Convergence of the Caspian Countries; A Case Study of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan, *Quarterly New Attitudes in Human Geography*, No. 24
- Ghazi, Iran (2000), An Analytical Attitude on Spatial Evolution Model in Tourism Development Planning, *Quarterly Journal of Faculty of Literature & Humanities (Isfahan University)*, No. 22 & 23
- Firouzjajian, Ali Asghar & Mojtaba Firoozjajian & Hamid Hashemi Pfareidi & Fatemeh Gholam Razazadeh(2013), Application of Interpretative Structural Modeling Technique (ISM) in Tourism-Analytical Studies with a Pathological Approach, *Journal of Tourism Planning and Development*, No. 6
- Gholizadeh, Seyed Ebrahim & Mohammad Reza Kafash Jamshid (2014), Deepening Opportunities and Challenges of the Islamic Republic of Iran in Azerbaijan, *Defense Policy Quarterly*, No. 86
- Koolae, ellaheh, Osolei, Qassim (2012), How to change the security relations of Iran and Azerbaijan, *Central Journal of Central Eurasian Studies*, Vol. 5 - No. 2
- Mafi, Ezzatollah & Mehdi Saghaei (2010), A look at the tourism economy in metropolitan cities - Case study: Mashhad Metropolis, *Geography and Regional Development Quarterly*, No. 15
- Motalebi, Masoud & Seyed Mohammad Reza Mousavi and Aref Bijan (2016), Investigating Factors Influencing the Boundaries of the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan, *Journal of Frontier Science and Technology*, No. 19
- Motiee Langroudi, Seyyed Hassan & Fazileh Dadvar Khani and Maryam Rezaieh Azadi and Anvar Sharifi (2014), Strategic Planning for Tourism Development of Urmia Promenade, *Quarterly Journal of Human Geography*, Period 44 - Number 3

- Malekzadeh, Davood & Shahram Pourstem (2006), Seven climates: Here it is written: Astara, Quarterly of the Book of the Months of Literature and Philosophy, vol. 109, 110, and 111
- Maleki, Abbas (2010), Energy Security, Iran and Caspian Sea Affairs, Central Asian and Caucasus Studies, No. 70
- Mousavi, Mirjanah & Mehdi Abdollah Zadeh & Omid Zainalpour and Ali Bagheri Kashkoli (2016), An Environmental Analysis Model with a Systemic Approach in Tourism Planning (Case Study: Maku Township), Quarterly Journal of Human Geography, Volume 42, Number 1
- Mallahi Hashjin, Nasrallah (2000), Geographic Survey of the Population Development Process in the West of Guilan, Population Quarterly, Nos. 33 and 34
- Moeidfard, Saeedeh & Masoud Daghahi (2015), Investigating the relationship between crisis management and spatial organization and security in tourism; (Case study: Yazd city), Journal of Tourism Planning and Development, No. 13
- Mir Mohammad Sadeghi, Seyyed Mohsen (1995), Caspian Sea Legal Regime in terms of international law and treaties between Iran and the former Soviet Union, Central Asian and Caucasus Studies Quarterly, Second Volume, No. 10
- Mirhosseini, Seyyed Mohammad & Zahra Abedpour & Fazel Shakeri (2015), Capabilities of the Tourism Ground (Geotourism) of Spa and Mineral Springs of Iran, Natural Geography Quarterly, No. 28
- Minaei, Mehdi and Mohammad Sadeghi (2014), Feasibility study on tourism development in the coastal strip of Hormozgan province and its role in improving border security, Journal of Border Science and Technology, issue 9
- Nekoe, Zahra and Hamid Zargham Borujeni & Mohammad Hossein Imani Khoshkhoo (2010), The Study of the Relationship of Globalization with Tourism Development (Tehran Case Study), National Journal of National Studies, No. 41
- Nahavandi, Maryam (2010), Introduction and Review of the Latin Book: Issues in Cultural Tourism Studies (by Smith K.Malani), Quarterly Journal of the Social Sciences Month, No. 28
- Hadi Zadeh, Saeed & Justice Aqebede & Mohammad Reza Pejman (2015), Analysis of Strategies for the Development of the Astara Frontier Region Using the SWOT Model, Journal of Border Science and Technology, issue 12
- Jacobian, Ali (2016), Tourism Studies, Interaction of the Humanities and Tourism, Introduction and Review of the Book of Tourism Studies, Journal of Social Sciences, No. 12.
- Wikimedia Commons
maraltours.com
www.sciencedirect.com
hotels-europe.com
Maphill